

# Thá°; Ä'á»™ng cá»Şa vÄfn hoÄi

Ä'Áng gÄp cá»Şa Ä'oÄ n  
01/02/2008  
Cá°-p nhá°-t 01/02/2008

(7-9-06) Khi nói Ä'á°;n &ldquo;thá°; Ä'á»™ng&rdquo; ngÄ°á»i ta sá°½ liên tÄ°á»Ýng Ä'á°;n phía Ä'á»i nghá»ch: Ä'ó là &ldquo;thá°; Ä'á»™ng hay tÄ°nh trong vÄfn hóa hay trong tÄ° tÄ°á»Ýng không há°³n là hai trá°;ng huá»ng Ä'á»i nghá»ch.

Khi nói Ä'á°;n &ldquo;thá°; Ä'á»™ng&rdquo; ngÄ°á»i ta sá°½ liên tÄ°á»Ýng Ä'á°;n phía Ä'á»i nghá»ch: Ä'ó là &ldquo;thá°; Ä'á»™ng hay tÄ°nh trong vÄfn hóa hay trong tÄ° tÄ°á»Ýng không há°³n là hai trá°;ng huá»ng Ä'á»i nghá»ch. Ä'ó là hai &ldquo;thá°; &rdquo; bá»• sung cho nhau tùy theo thá°; Ä'á»fm, thá°; Ä'á»cng và phÄ°Æjng pháp luá°-n cá»Şa ngÄ°á»i tìm hiá»fu, nghiên cá»u và»• vÄfn hóa. NhÄ° khi nói Ä'á°;n vÄfn hóa Viá»tt Nam, phá°Şn lá»n nhá»ng nghiên cá»u thuá»™c thá°; há»tt Ä'án anh thÄ°á»ng nói lên má»™t khái niá»tt Ä°á»c lá»tt nhÄ° &ldquo;NÄ°á»c Viá»tt bá»n nghìn nÄfm vÄfn hiá°;n&rdquo;. Ä'ó là cách nói á»Ý &ldquo;thá°; Ä'á»™ng&rdquo;. Cõi vÄfn hóa là má»™t gia tài quá kh mang má»™t giá trá»c tÄ°Æjng trÄ°ng và mÄ° há»tt cá°Şn Ä'Ä°á»Æc chÄ°ng trong tá»Ş kiá°;ng hay cá°Şt cá»¹ trong cái tráp sÄ°n son thá°;p vàng cá»Şa lòng tá»± hào dân tá»™c.

Thá»c tá°; vÄfn hóa chính là cuá»™c sá»ng Ä'á°;y sinh Ä'á»™ng, là má»™t tá»ng thá»f cá»Şa nhá»ng giá trá»c vá°-t chá°Şt lá°«n tinh thá°;Şn cá»Şa má»™t xã há»™i, má»™t quá°Şn thá»f hay má»™t dân tá»™c, kéo dài tá»± quá khá»c cho Ä'á°;n hiá»tt tá°;i và Ä'ang theo Ä'á»tiá°;n hóa cá»Şa nhân loá°;i Ä'á»f bÄ°á»c vào tÄ°Æjng lai. Nghiên cá»u vÄfn hó thá°; cá°Şn á»Ý vào thá°; Ä'á»™ng. Cho dù tìm hiá»fu má»™t ná»n vÄfn hóa Ä'á»ra Ä'á»i và chìm sâu trong quá khá»c nh tìm hiá»fu và»• ná»n vÄfn hóa Ä'á»ng SÄ°n, Hy Lá°;p, La Mã, Há°ng Hà, Aán Hà&hellip; chá°³ng há°;n cá°Şn Ä'á°;t trong &ldquo;thá°; Ä'á»™ng&rdquo; cá»Şa sá»± tÄ°Æjng quan và»• nhiá»u má°-t trong bá»i cá°Şnh thá»i bá°Şy giá»•.

## 1. Khái niá»tt tÄ°Æjng Ä'á»i và»• vÄfn hóa.

VÄfn hóa là má»™t tá»± « Hán Viá»tt. NgÄ°á»i Trung Hoa dùng tá»± &ldquo;vÄfn hóa&rdquo; và»i má»™t khái niá»tt tÄ°Æjng Ä'Ä°Æjng và»i tá»± &ldquo;culture&rdquo; cá»Şa Tây PhÄ°Æjng. NhÄ°ng có sÄ° khác biá»tt giá»-a Ä'á»ng và Tây là khái nh hóa cá»Şa ngÄ°á»i Trung Hoa tá°-p trung trên khía cá°;nh Ä'á°;o lý và xã há»™i. Há»• giá»i há°;n &ldquo;vÄfn hóa&rdquo; trong tác dá»Şng tích cá»±c (vÄfn: là vá° Ä'á°;p, vá° sáng; hóa: là hành Ä'á»™ng biá°;n Ä'á»i và Ä'á°;tt tá»±). Trong khi Ä'á» khái niá»tt vÄfn hóa cá»Şa Tây phÄ°Æjng là má»™t tá»ng thá»f bao gá»m cá°Ş cái Ä'á°;p, cái xá°Şu; cá°Ş má°-t tích cá»±c và má°-t tiêu cá»±c trong lá»ch sá»- Ä'á»i sá»ng cá»Şa con ngÄ°á»i. Bá»Ýi vá°-y, và»i ngÄ°á»i Tây phÄ°Æjng, sá»± sá»ng Ä'á»ng thá»i cá°Şng là sá»± hiá»tt sinh vá»• &ldquo;culture&rdquo;. Ä'á»ng phÄ°Æjng, theo quan niá»tt cá»Şa Tàu, thì má»™t ná°;p sá»ng &ldquo;có vÄfn hóa&rdquo; phá°Şi là má»™t kiá»fu sá»ng có vÄfn minh, tiá°;n bá»™, tá»tt Ä'á»i

Trong vùng á°Şnh hÄ°á»Ýng quá ná°-ng ná»• cá»Şa ná°;p suy nghÄ° lâu Ä'á»i &ldquo;rá°Şt Trung Hoa&rdquo;, Viá»tt Nam chúng ta má°-c nhiên chá°Şp nhá°-n má»™t khái niá»tt há°;n há°;p và khiên cÄ°á»jng và»• thá°; giá»i nhân sinh phong phú gá»i &ldquo;vÄfn hóa&rdquo; cá»Şa Tàu nhÄ° má»™t tiêu chuá°;n Ä'á»f nhìn vào và nh Ä'á»i sá»ng. Chính sá»± chá°Şp nhá°-n không Ä'á»u kiá»tt, không thá°-c má°-c ná°;y Ä'á» làm cho chúng ta trôi giá°;tt sâu vào &ldquo;thá°; Ä'á»™ng&rdquo; cá»Şa vÄfn hóa. Xá°;p vÄfn hóa vào hàng nhá»ng tiêu chuá°;n Ä'á°;o lý Ä'á» ngÄ° trá»i tÄ° tÄ°á»Ýng Trung Hoa (và lá°Şn chiá°;m há°;tt nguá»n tÄ° tÄ°á»Ýng truyá»n thá»ng Viá»tt Nam) nhÄ° tam cÄ°Ä°ng Ä°á»ng, tam tòng tá»c Ä'á»c&hellip; là má»™t cách há»tt thá»ng hóa và dân nhá»ng nhân hiá»tt Ä'á» có sá°µn ch tá»± &ldquo;ng vùng cá»Şa Ä'á»i sá»ng chá»c không phá°Şi là khai phá, truy tìm giá trá»c Ä'á»f phát huy vÄfn hóa dân tá»™c. Chính &ldquo;thá°; Ä'á»™ng&rdquo; cá»Şa vÄfn hóa Ä'á» làm cho nhá»ng ngÄ°á»i quan tâm Ä'á°;n vÄfn hóa Viá»tt há°;tt sá»c lúng túng trong ná»— lá»±c tìm kiá°;m ná»™i dung cá»Şa má»™t há»tt thá»ng giá trá»c Viá»tt Nam thuá°Şn nhá°Şt, má»™t tá°-p Ä'á°;i thành tÄ° tÄ°á»Ýng Viá»tt Nam Ä'á»™c lá°-p, má»™t dòng triá°;tt lý Viá»tt Nam (ná°;u cá thá»f gá»i nhÄ° thá°;i) thuá°Şn tuy.

Trong má»™t há»™i nghi trao Ä'á»i vÄfn hóa Ä'Ä°á»Æc tá»± chá»c tá°;i Ä'á°;i há»•c Pacific Lutheran (PLU) á»Ý Tacoma (W Má»¹) trong 2 ngày 24 và 25 tháng 6 nÄfm 2001 và»• «a qua, má»™t giáo sÄ° tiá°;n sÄ° trá» tuá»i ngÄ°á»i Viá»tt, anh Trá°Şn Hiá°;u, Ä'á» nhiá»tt tinh giá»i thiá»tt nhá»ng Ä'á°-c tính cá»Şa con ngÄ°á»i và vÄfn hóa Viá»tt Nam nhÄ° : Cá°Şn cù, chÄfm há»•c, hiá°;u hòa, hiá°;u khách, hiá°;u thá°;o, trá»ng thanh danh, có tinh thá°;Şn Ä'á»™c lá°-p, tá»± cÄ°á»ng, yêu gia Ä'inh, xóm làng, bá°ng há»-u&hellip; Khi Ä'á°;n phá°Şn thá°;o luá°-n, má»™t câu há»i chính Ä'Ä°á»Æc Ä'á°-t ra là: &ldquo;Nhá»ng Ä'á°-c tính Ä'á»Ä°á»Æc trÄ°ng dá°«n là Ä'á°-c tính chung cá»Şa há°;tt há°;tt các dân tá»™c trên thá°; giá»i. Vá°-y thì Ä'á»u là bá°Şn sá°-c riêng biá»tt, sá»± phát triá»fn tÄ° tÄ°á»Ýng Ä'á»™c Ä'á»o và lá»i sá»ng truyá»n

thá»ng trong vÄfn hóa Viá»tt Nam? Tháº¿ nào là má»™t lai lá»ch (identity) Viá»tt Nam?»

Ngày nay, nÆá»c Tàu không còn là &ldquo;Trung Quá»c&rdquo; (nhÆ° ngÆá»i Tàu vá»n tá»ng tá»± xem nÆá»c há» cái &ldquo;rá»n&rdquo; cá»§a tháº¿ giá»i). Viá»tt Nam kính trá»ng vÄfn hóa cá»§a Trung Hoa, nhÆ°ng không thá»f xem há»• là chuá»n má»±c cho Äá»i sá»ng tÆ° tÆá»Ýng và xã há»™i cá»§a mình. Vì tháº¿, khi bàn vá»• &ldquo;vÄfn hóa&rdquo;, chúng ta vá»n pháº£i dùng má»™t tá»« ngá»- Äã quá quen thuá»™c và thiáº¿t thân vá»i ngôn ngá»- Viá»tt Nam qua nhía»•u tháº¿ há»±. Vá»• hình thá»©c, cá»© tá»m quy Äá»c cho Äó là má»™t tên gá»i, má»™t cách gá»i. NhÆ°ng vá»• khái niá»±m, cá»§n tráº£ ná»™i dung &ldquo;vÄfn hóa vá»• cho vÄfn hóa&rdquo;.

Váº-y, vÄfn hóa là gì?

Äó có thá»f là má»™t câu há»i quá muá»™n màng và nhàm chán liên quan Äáº¿n má»™t Äá»• tài, má»™t IÄ©nh vá»±c qu và xuá»t hiá»±n thÆá»ng xuyên trên cá»-a miá»±ng cá»§a má»•i ngÆá»i. Tháº¿ nhÆ°ng, cho Äáº¿n phút này vá»n chÆ°a có câu tráº£ lá»i trá»n vá»n và dá»©t khoát. NghÄ©a là vá»n chÆ°a có má»™t Äá»nh nghÄ©a vá»• vÄfn hóa á»n mình bá»ch Äá»§y Äá»§ ý nghÄ©a nhá»t ÄÆá»c má»•i ngÆá»i tá»« Äông sang Tây chá»p nhá»n. Trong khi tiáº¿n sÄ Sumi Zakura (Nháº-t) cho rá»ng vÄfn hóa là &ldquo;má»™t kho tàng tá»ng há»±p túi khôn và lá»i sá»ng cá»§a má»™t dân tá»™c tráº£i qua nhía»•u tháº¿ há»±&rdquo; thì nhà nghiên cá»©u nhân vÄfn cá»§a Tàu là giáo sÆ° KC Chan lá»i Äá»nh nghÄ©a vÄfn hoá nhÆ° là má»™t sinh hoá»t tinh tháº¿n lá»n vá»-t chá»t, á»Ý má»©c Äá»™ cao cá»p &ldquo;hình nhi thÆá»ng&rdquo; cá»§a má»™t nhóm ngÆá»i có chung ngôn ngá»- , chung bá»i cá»§nh lá»ch sá»-, chính trá» , kinh táº¿ và xã há»™i. Tây phÆ°Æing thì &ldquo;Äá» ngôn Äá» quá&rdquo; hÆj. Tá»« nÄfm 1952, hai nhà nhân chá»§ng há»•c M Alfred Kroeber và Clyde Kluckhohn Äã cho xuá»t bá»n má»™t danh sách gá»m 160 Äá»nh nghÄ©a khác nhau vá»• vÄfn hóa Äfn cá»© trên 8 phá»m trừ tiêu biá»fu trong Äá»i sá»ng nhân loá»i nhÆ°: Lá»ch sá»-, Äáº¿o lý, phong cách, trí thá»©c, thá»f tài, cá»u trúc, pháº-n sá»±, tÆá»ng trÆ°ng.

Trong các ngành há»•c vá»• nhân vÄfn á»Ý châu Má»¹, khi nói Äáº¿n vÄfn hóa, ngÆá»i ta thÆá»ng nhá»c nhá»Ý Äáº¿n khuôn má»-t bàn vá»• vÄfn hóa ÄÆá»c trích dá»n nhía»•u nhá»t là Matthew Arnold, Raymond Williams, và Clifford Geertz.

Quan Äá»iá»fm vÄfn hóa cá»§a Arnorld thiên vá»• lý tÆá»Ýng. Ông ta cho rá»ng vÄfn hóa là nhá»ng gì liên quan quan Äáº¿n cái Äáº¿p, sá»± thông minh và toàn há»o: &ldquo;vÄfn hóa là sá»± hiá»fu biá»t và thÆá»Ýng thá»©c tinh táº¿ các nghá»± thuáº-t, tÆ° tÆá»Ýng á»Ý má»©c Äá»™ cao&rdquo;. NgÆá»c lá»i, Williams tranh biá»±n lá»i rá»ng, vÄfn hóa không chá»nhá»ng gì cao siêu mà vÄfn hóa còn là nhá»ng gì rá»t bình thÆá»ng trong cuá»™c sá»ng. Geertz thì lá»i Äá»©ng trên quan Äá»iá»fm cá»§a dân tá»™c há»•c Äá»f nhìn vÄfn hóa nhÆ° là sá»§n phá»m tinh tháº¿n lá»n vá»-t chá»t riêng biá»±t, Äá»™c Äá»o liên quan Äáº¿n tá»ng dân tá»™c bao gá»m &ldquo;Nhá»ng gì con ngÆá»i nghÄ©, nhá»ng gì há»• làm, và nhá»ng gì há»• sá»§n xuá»t&rdquo;.

Nhìn chung, các khái niá»±m vÄfn hóa thá»i danh có thá»f khác nhau vá»• tiá»fu tiáº¿t và má»©c Äá»™ cao thá»p trong cách nhìn, nhÆ°ng vá»• Äáº¿i thá»f vá»n có cái &ldquo;sÆá»n&rdquo; tÆá»ng hình, khá»£ dá» tá»m chá»p nhá»n nhÆ° dáng trái núi không giá»ng dáng con sông hay giá» trá»ch tinh tháº¿n không thá»f so vá»i gia tài có bao nhiêu má»«u Äá»t. Äó là má»™t khái niá»±m tÆ°Æing Äá»i vá»• vÄfn hóa: &ldquo;vÄfn hóa là sá»± thá»f hiá»±n tá»ng há»±p sá»ng tinh tháº¿n lá»n vá»-t chá»t á»Ý nhía»•u má»©c Äá»™ và mang Äáº¿c tính riêng cá»§a má»™t nhóm ngÆá»i hay má»™t dân tá»™c qua nhía»•u tháº¿ há»±&rdquo;

## 2- Tháº¿ Äá»™ng cá»§a vÄfn hóa

Khi nói Äáº¿n vÄfn hóa Viá»tt Nam là nói Äáº¿n Äá»t nÆá»c, con ngÆá»i và lá»ch sá»- Viá»tt Nam. Vì xuá»t phát tá» khái niá»±m vÄfn hóa mang má»™t ná»™i dung má»¹ há»•c theo mô thá»©c &ldquo;vÄfn là vá» Äáº¿p, vá» sáng...&rdquo; nên khi nói Äáº¿n Äá»t nÆá»c chá»% có &ldquo;giàu Äáº¿p, rá»ng &ldquo;ng vàng bá»f bá»ic, Äá»t phi nhieu&rdquo;. Nói Äáº¿n con ngÆá»i thì là &ldquo;con Lá»ic, cháu Há»ng&rdquo;. Và nói Äáº¿n lá»ch sá»- thì &ldquo;chiáº¿n tháº¿ng Nguyên Mông vá»i truyá»n thá»ng hào hùng cá»§a Quang Trung, Lê Lá»i&rdquo;. Là ngÆá»i Viá»tt Nam, ai mà chá»ng tá»± hào vá»i truyá»n thá»ng vá»o» vang Äó. NhÆ°ng vÄfn hóa Äá»u pháº£i là má»™t bá»©c tranh cá»• Äá»™ng, má»™t k hiá»±u tuyên truyá»n hay má»™t bích chÆ°Æing quá»ng cáo nhá»t thá»i!

Nói vá»• vÄfn hóa Viá»tt Nam mà bá»• quên sá»± khá»n khó truyá»n Äá»i vá»i Äá»t lá»Ý, Äá»t bá»i, Äá»t phèn, Äá»t &ldquo;Äá» ong pha nhía»•u ngá»n lá»±&rdquo; cá»§a cá»§nh Äá»ng chua nÆá»c má»n; quên Äá»i thiên tai,

há»jn hán vá»i nhá»ng &ldquo;cÆjn ná»ng cháy da cháy thá»t, nhá»ng cÆjn mÆ°a héo úa tâm há»n&rdquo; thì má»i chá»% thá»y Á'Æ°á»c bá» má»t hoa gá»m cá»Sa Á'á»t nÆ°á»c Viá»tt Nam. CẢ»ng tÆ°Æjng tá»± nhÆ° thá»ç, k nhìn con ngÆ°á»i và lá»ch sá»- Viá»tt Nam mà chá»% thá»y nét thanh lá»ch, vá»º hào hùng, quên Á'í lá»p ngÆ°á»i chấ lá»m tay bụn, không ngó ngang tá»i hÆjn 60 bá»™ tá»™ thiá»fu sá»' trên rá»ng &ndash; tá»ng bá»' cho là &ldquo;man ri, má»i rá»&rdquo; &ndash; hay lá»• Á'í ách Á'ô há»™ cá»Sa Tàu, xiá»ng xích Á'ô há»™ cá»Sa Tây, chiá»çn tranh triá»n miên &ndash; công lý lá»n phi lý &ndash; thì cẢ»ng chá»% má»i nói Á'á»çn Viá»tt Nam bá»±ng má»™ má»c cá»£m tâm lý nhá»±m thá»•a măn tá»± ái dân tá»™ hÆjn là tinh thá»şn khách quan nghiên cá»©u vĂfn hóa.

Thá»-m chí vĂfn hóa Á'ã bá»' nhìn qua dáng vá»º Á'Æjn thuá»şn cá»Sa há»c vá»ºn, thá»m má»¹ hay tÆ° cách. Ví dá»¥ nhÆ° &ldquo;Á'o trình Á'á»™ vĂfn hóa&rdquo; bá»±ng trình Á'á»™ há»c vá»ºn (Tiá»fu, Trung, Á'á»j há»c) hoá»c khen chê &ldquo;xá»- sá»± thiá»ç/có vĂfn hóa&rdquo;!

Trá»Ỗ lá»j vá»i khái niá»m vĂfn hóa vá»«a nêu trên, muá»'n nhá»-n chần, tìm hiá»fu hay nghiên cá»©u vĂfn hóa cá»Sa má»™ dân tá»™ cá»şn phá»£i Á'Æ°a vĂfn hóa trá»Ỗ vá»• &ldquo;thá»ç Á'á»™ng&rdquo;. VĂfn hóa phá»£i Á'Æ°a»£c trên bánh xe tiá»çn hóa Á'ang chuyá»fn mình tá»« quá khá»©, qua hiá»fn tá»j, Á'á»çn tÆ°Æjng lai. VĂfn hóa là dòng Á'á»i sá»ng trôi chá»£y luân lÆ°u. Sá»± lá»¥i tàn cá»Sa má»™ ná»n vĂfn hóa ná»şy, vô hình chung, trá»±c tiá»çp hay gián tiá»çp, sá»½ là thá»-a Á'á»t ná»çy má»şm cho má»™ ná»n vĂfn hóa khác. Ná»n vĂfn hóa thá»i cá»• Viá»tt Nam nhÆ° Bá»c SÆjn, Hoà Bình, Á'ông SÆjn và sá»± phát triá»fn cá»Sa ná»n vĂfn hóa lÆ°u vá»±c sông Há»ng vá»• sau tÆ°á»Ỗng chá»ng nhÆ° riêng rá»½ và Á'á»çt Á'á»n nhÆ°ng vá»n có má»™ tá»± tá»n tá»ç lÆ°u truyá»n cá»Sa hành trình vĂfn Viá»tt Nam vá»• phÆ°Æjng Á'ông và phÆ°Æjng Nam.

VĂfn hóa thÆ°á»ng xuá»t hiá»fn dÆ°á»i ba dá»ng: Thuá»şn nhá»t, ká»çt há»p, phân vùng và Á'a chá»şng.

Châu Á nói chung và Viá»tt Nam nói riêng thÆ°á»ng Á'uá»£c coi là nÆji tiêu biá»fu cho nhá»ng ná»n vĂfn hoá dân tá»™ thuá»şn nhá»t vì ná»n vĂfn hóa quá»c gia ít bá»' pha trá»™n, tác Á'á»™ng hay phân hóa bá»Yi nhá»ng nguá»n vĂfn hóa khác. Ná»n vĂfn hóa ká»çt há»p là má»™ ná»n vĂfn hóa má»t dá»şn bá»£n sá»c nguyên thá»şy Á'á»f pha trá»™n vá»i nhá»ng nguá»n vĂfn hóa má»i nhÆ° trÆ°á»ng há»p Phi Luá»t Tân, Há»j Uy Di sau khi tiá»çp cá»-n vá»i vĂfn hóa Tây phÆ°Æjng. Trong ná»n vĂfn hóa chung cá»Sa má»™ nÆ°á»c hay má»™ Á'á»'a phÆ°Æjng rá»™ng lá»n, có nhá»n hóa, dòng vĂfn hóa, nhóm vĂfn hóa hay cá»¥m vĂfn hóa (subculture)... thÆ°á»ng là má»™ hình thái sinh hoá»t có phong c riêng, có cách suy nghẢ» và há»tt thá»ng giá trá»' riêng. NhÆ° á»Ỗ Má»¹ có nhá»ng cá»¥m vĂfn hóa cá»Sa giá»i Á'á»ng tính luyá»çn ái, giá»i bá»¥i Á'á»i vô gia cÆ°, giá»i siêu sao ná»i tiá»çng, giá»i cá»±u chiá»çn binh... Hay nhÆ° á»Ỗ Canada có vùng vĂfn hóa nói tiá»çng Pháp, vùng vĂfn hóa nói tiá»çng Anh. Trong trÆ°á»ng há»p ngÆ°á»i di dân các nhóm sá»c tá»™ á»Ỗ Má»¹, Úc, Canada... thì há»c còn có chung tiá»çng nói, nguá»n gá»c, lá»ch sá»- và lá»i sá»ng còn mang ná»ng bá»£n sá»c cá»Sa Á'á»t nÆ°á»c gá»c. Há»c há»p thành nhá»ng nhóm vĂfn hoá chá»şng tá»™ ná»• trong lòng má»™ ná»n vĂfn hóa lá»n. NhÆ° vĂfn hoá Má»¹ hiá»fn nay là má»™ tá»± ná»n vĂfn hóa Á'á»şng, có hÆjn 160 ná»n vĂfn hóa chá»şng tá»™ ná»• trong lòng vĂfn hóa Á'á»j thá»f cá»Sa Hoa Ká»³.

Khái niá»m &ldquo;vĂfn hóa xé nhá»&rdquo; thành nhá»ng dòng vĂfn hóa hay cá»¥m vĂfn hóa... còn hoàn toàn xa lá»j Á'á» vá»i má»™ Á'á»t nÆ°á»c Á'Æ°á»£c coi là thuá»şn chá»şng nhÆ° Viá»tt Nam. Vì vá»-y, má»™ tá»± các nhà nghiên cá»©u vĂfn hóa á»Ỗ quê nhà thÆ°á»ng bá»' &ldquo;dá»' á»çng&rdquo; vá»i nhá»ng khái niá»m vĂfn hóa có vá»º hÆji &ldquo;chÆ°á»ng&rdquo; cá»Sa má»™ tá»± các nhà xá»h há»™i há»c phÆ°Æjng Tây. Hy vá»ng rá»±ng, vá»i thá»i gian và Á'ía»u kiá»fn kinh tá»ç, xá»h há»™i má»Ỗ rá»™ng, má»£n Á'á»t chung cá»Sa khái niá»m vĂfn hóa sá»½ trá»Ỗ nên gá»şn gẢ»i và thoá»ng Á'á»t hÆjn trong má»™ tÆ°Æjng lai không xa.

### 3. Sá»± há»™i nhá»-p vĂfn hóa

BÆ°á»c vào thá»ç ká»- 21, dân tá»™ Viá»tt Nam trong và ngoài nÆ°á»c Á'ang Á'á»çng trÆ°á»c má»™ tá»± viá»...n á»£nh Á' thá»- thách cá»Sa má»™ khúc quanh vĂfn hóa. Má»™ ná»n vĂfn hóa Viá»tt tÆ°Æjng Á'á»i thuá»şn nhá»t, trôi thuá»-n chiá»u theo dòng lá»ch sá»- dân tá»™ trong bao nhiêu nghìn nĂfm Á'ang chuyá»fn Á'á»™ng. á»ž quê nhà, sau cuá»™ chiá»çn dài 30 nĂfm là thá»i ká»³ Á'á»t nÆ°á»c Á'á»i thay dÆ°á»i má»™ chá»ç Á'á»™ má»i vá»i phÆ°Æjng thá»çc lã Á'á»jo, triá»çt lý chính trá»' và há»tt tÆ° tÆ°á»Ỗng hoàn toàn khác biá»tt. Á'á»ng thá»i, sá»± thành tá»±u vÆ°á»£t bá»±c cá»Sa khoa há»c ká»¹ thuá»t cá»Sa nhân loá»j bên cá»jnh sá»± phát triá»fn sá»t dá»o cá»Sa ná»n kinh tá»ç thá»' trÆ°á»ng Á'ã làm cho thá»ç giá»i nhá»• lá»j và các dân tá»™ vá»i ná»n vĂfn hóa khác biá»tt có dá»p tiá»çp cá»-n vá»i nhau dá»... dằng và thÆ°á»ng xuyên hÆjn. Nhá»ng yá»çu tính và yá»çu tá»' cá»¥u tá»jo ná»n vĂfn hóa dân tá»™ sá»½ không tránh khá»i luá»t Á'ào thá»£i hay há»— tÆ°Æjng á»£nh hÆ°á»Ỗng.

Ná»± tá»± cá»± má»±—i 5 nĂfm vá»± thĂfm quē hĂ°Æjng má»±™t lá»±šn, ngĂ°á»±i ta sá»± rá»± dá»±... dāng nhá»±-n ra sá»±± thay Ă°á»±i trong ná»±p suy nghĂ°, trong cung cách sá»±ng, trong ká»±1 thuá»±-t diá»±...n Ă°á»±t và cá»±m quan nghá»±± thuá»±-t cá»±ša ngĂ°á»±i trong nĂ°á»±c, nhá»±t là lá»±p ngĂ°á»±i trá»± tuá»±i sinh sau 1975. Và ngĂ°á»±i trong nĂ°á»±c lá»±j n tá»±y anh em, bà con, bá»±n bè cá»±ša mình dĂ°á»±ng nhĂ° Ă°ăbá»± &ldquo;Tây hóa, Má»±1 hóa&rdquo; sau má»±™t tá»± gia sá»±ng xa quē có dá»±p trá»±Y vá»± cá»± hĂ°Æjng thĂfm lá»±j quē nhà. Sá»± thay Ă°á»±i vá»± cung cách vĂfn hóa là má»±™t tiá»±n trình khách quan và tá»±t yá»±u, vĂ°á»±t lên trên và tràn ra ngoài nhá»±ng quy Ă°á»±c vá»± chính trá»± và xā há»±™i.

Ă°á»±i vá»±i ngĂ°á»±i Viá»±t á»±Y há»±i ngoá»±j, nhá»±t là á»±Y Má»±1 thì sá»±± thay Ă°á»±i vá»± vĂfn hóa là má»±™t quá trình há»± nhá»±-p (integration), Ă°á»±ng hoá (assimilation) và biá»±n thái vĂfn hóa (acculturation). Có thá»±f nói Ă°ây là má»±™t sá»±± chuyá»±fn mình tá»±n gá»±c rá»±... cá»±ša cuá»±™c sá»±ng Ă°á»±f tá»±n tá»±j trong má»±™t xā há»±™i má»±i. Sá»±± chuyá»±fn mình có khi tá»± nhiên và êm xuôi; nhĂ°ng cĂ°ng lá»±m lúc Ă°á»±y gian nan và Ă°au xót. Không thiá»±u nhá»±ng trĂ°á»±ng há»±p má»±™t gia Ă°inh êm á»±m dá»±n dá»±n bá»± phân ly vì má»±c Ă°á»±™ há»±™i nhá»±-p và biá»±n thái vĂfn hóa khác nhau cá»±ša má»±—i thành viên trong gia Ă°inh. Sá»±± xung Ă°á»±™t giá»± hai thá»±j há»±± giá và trá»± (Intergenerational conflicts), giá»±a vá»± và chá»±ng (Marital conflicts) thĂ°á»±ng dá»±n Ă°á»±n sá»±± Ă°á»± vá»±j cá»±ša gia Ă°inh. Tá»±c Ă°á»±™ há»±™i nhá»±-p vào khung cĂ°nh vĂfn hóa má»±i rá»±t khác nhau và phá»±n lá»±n tùy thuá»±™c vào tuá»±i tác, bá»±n chá»±t, há»±c vá»±n, kinh nghiá»±m cá»±ša tá»±ng cá»±n. Tuy nhiên, nhìn chung theo thá»±ng kê cá»±ša Viá»±t nghiên cá»±u vĂfn hóa The East-West Review (CA., IV, 2001) thì sá»±± há»±™i nhá»±-p vĂfn hóa cá»±ša ngĂ°á»±i di dân Viá»±t Nam vào xā há»±™i Hoa Ká»±3 Ă°á»±c ghi nhá»±n nhĂ° sau:

Ă°á»±i tĂ°á»±ng Ă°á»±™ tuá»±i T\* Tá»±. sá»±\*\*\*

Nam Lão niên Trên 60 15 5%

Trung niên 30 -50 8 12%

Thanh niên 18 - 25 4 12%

Thiá»±u niên DĂ°á»±i 15 2- 18%

Lão niên Trên 60 13 9%

Ná»± Trung niên 30 &ndash; 50 6 13%

Thanh niên 18 -25 4 12%

Thiá»±u niên DĂ°á»±i 15 2- 19%

\* Thá»±i gian tính bá»±ng nĂfm trung bình Ă°á»±f há»±™i nhá»±-p vào vĂfn hóa Má»±1. (2-) = Ít hĂ°jng hai nĂfm.

\*\* Phá»±n trĂfm trên tá»±ng sá»± ngĂ°á»±i Viá»±t Nam nhá»±-p cĂ° vào Ă°á»±t Má»±1.

Bá»±ng thá»±ng kê tuy chá»±% là má»±i là má»±™t cuá»±™c khá»±o sát giá»±i há»±jng, nhĂ°ng phá»±n ánh Ă°á»±c má»±™t phá»±n má»±c Ă°á»±™ khác nhau quá lá»±n giá»±a hai thá»±j há»±± giá và trá»± trong quá trình há»±™i nhá»±-p vào má»±™t ná»±n vĂfn hóa má»±i. Tuá»±i thiá»±u niên chá»±% cá»±ša má»±™t khoá»±ng thá»±i gian dĂ°á»±i 2 nĂfm Ă°á»±f há»±™i nhá»±-p, trong khi tuá»±i già phá»±i cá»±ša Ă°á»±n 15 nĂfm. Ngoài ra, vai trò giá»±i tính cĂ°ng thay Ă°á»±i. NgĂ°á»±i Ă°àn ông không còn trí &ldquo;thá»±ng IĂ°nh &ndash; nhá»±t nam viá»±t há»±u thá»±-p ná»± viá»±t vô&rdquo; so vá»±i phá»±n ná»± trong tá»±c Ă°á»±™ há»±™i nhá»±-p. NgĂ°á»±i Ă°àn bà Viá»±t Nam vá»±i bá»±n chá»±t chá»±u thĂ°Æjng chá»±u khó, má»±m dá»±o và nhá»±y bén thĂ°á»±ng há»±™i nhá»±-p nhanh hĂ°jng và có cĂ°j há»±™i thành công cao hĂ°jng nam giá»±i trong xā há»±™i Tây phĂ° Sá»±± thay Ă°á»±i vá»± tác dá»±ng cá»±ša vai trò giá»±i tính ná»±y sá»±± có má»±™t á»±nh hĂ°á»±ng rá»±t lá»±n vá»± lâu, vá»± dài trong sá»±± chuyá»±fn biá»±n cá»±ša vĂfn hóa Viá»±t Nam tĂ°Æjng lai.

Sá»±± há»±™i nhá»±-p, Ă°á»±ng hoá hay á»±nh hĂ°á»±ng vĂfn hóa diá»±...n ra nhĂ° thá»±j nào?

TrĂ°á»±c khi tìm lá»±i giá»±i Ă°áp cho câu há»±i ná»±y, cĂ°ng nên xác Ă°á»±nh vá»± &ldquo;thái Ă°á»±™ vĂfn hóa&rdquo;. Ă°ây má»±™t thái Ă°á»±™ phân biá»±t tá»± nhiên giá»±a hai thá»±j giá»±i vĂfn hóa: &ldquo;Cá»±ša ta&rdquo; và &ldquo;cá»±ša ngĂ°á»±i&rdquo;.

Hai thái Á'á»™ truyá»n thá»ng &ndash; BáºŁo thá»§ và cáºŕp tiáº¿n &ndash; gáº§n nhÆº tÆºÆjng pháº£n: (1) &ldquo;Ta vá»• ta táºm ao ta. Dù trong dù Á'á»¥c ao nhà váº«n hÆjng&rdquo; và (2) &ldquo;á»ž nhà nháºŕt máº¹ nhi con. Ra Á'Æºá»ng có káº» sÆfn giòn hÆjng ta&rdquo; sáº½ có tác dá»ng nhÆº tháº¿ nào giá»a má»™t tháº¿ giá»i Á'ang có khu hÆºá»ng Toàn cáº§u hóa xã há»™i con ngÆºá»i.

Vá»i tÆº tháº¿ má»™t nhóm ngÆºá»i, má»™t cá»™ng Á'á»ng hay má»™t dân tá»™c tá»± hào vá»i truyá»n thá»ng vÆfn dân tá»™c lâu Á'á»i, chúng ta tá»± há»i ráºng, trÆºá»c sá»± chuyá»fn biáº¿n và tác Á'á»™ng há»— tÆºÆjng cá»§a xu hÆºá»ng biáº¿n chuyá»fn vÆfn hóa toàn cáº§u, chúng ta sáº½ chá»n lá»±a má»™t thái Á'á»™ nhÆº tháº¿ nào khi pháº£i tiáº¿p cáº«n vá»i má»™t ná»n vÆfn hóa má»i, có tháº¿ lá»±c rá»™ng kháºp và thuá»™c vá»• khá»i Á'a sá»'f có má»™t khái niá»m tá»ng quát sÆj khá»Yi, xin theo dõi báº£ng phân tích sau Á'ây:

Có Á'áng duy trì lai lá»ch nguá»n gá»c và vÆfn hóa cá»§a chúng ta hay không?

Có Á'áng duy trì má»i quan há»t tích cá»±c giá»a chúng ta và há»• hay không? CÓ KHÔNG

CÓ Há»™i nháºp Á'á»ng hóa

KHÔNG Cô láºp Buông xuôi

Pháº£n á»ng trá»±c tiáº¿p có kháº£ nÆfnng Á'Æºa Á'áº¿n 4 thái Á'á»™: Há»™i nháºp, Á'á»ng hóa, cô láºp và buông xuôi.

Thá»±c táº¿ hoàn cáº£nh cá»§a ngÆºá»i Viá»t Á'á»nh cÆº táºj nÆºá»c ngoài và pháº£n á»ng cá»§a giá»i trá» trong nÆºá»c trÆºá»c ná»ng luá»ng sóng vÆfn hóa má»i trong vòng gáº§n 30 nÆfm qua Á'ã chá»ng minh ráºng, sá»± há»i nháºp vÆfn hóa &ldquo;biáº¿t mình biáº¿t ngÆºá»i&rdquo; là má»™t pháº£n á»ng có ý thá»c thÆºá»ng mang Á'áº¿n ná»ng káº¿t quáº£ tích cá»±c nháºŕt. Náº¿u chá»% biáº¿t mình mà không biáº¿t ngÆºá»i sáº½ Á'Æºa Á'áº¿n tình trá»jng cô láºp vÆfn hóa; hay ngÆºá»c láºj, cháºjy theo ngÆºá»i mà cháºng giá» Á'Æºá»c mình thì sáº½ bá» Á'á»ng hóa. TrÆºá»c má»™t thá»±c tiá»...n Á'á»i sá»ng mà vÆfn hóa Á'ang á»Y trong tháº¿ Á'á»™ng, luân lÆºu và biáº¿n chuyá»ng ná»ng thì sá»± Á'á»ng hóa, cô láºp và buông xuôi vá»• vÆfn hóa Á'á»ng nghÃ@a vá»i thái Á'á»™ tá»± phá»§ nháºn hay loáºj bá»• chính mình. Á'ã có ná»ng ná»n vÆfn minh, vÆfn hóa cá»• Á'áºj má»™t thá»i vãng son cá»§a nhân loáºj Á'ã bá» máºŕt Á'i không còn dáºŕu váº¿t vì tháº¿u sá»± tá»n tá»¥c và káº¿ thá»a.

Háº¿t nhìn &ldquo;ta&rdquo; láºj qua nhìn &ldquo;ngÆºá»i&rdquo;.

NgÆºá»i á»Y Á'ây chính là Á'á»i tÆºá»ng vÆfn hóa rá»™ng lá»n hÆjng mà ná»ng dòng vÆfn hóa ná»• có kháº£ nÆfnng NhÆº khi các nhóm di dân vào Á'áºŕt Má»¹ thì vÆfn hóa Má»¹ Á'ÆºÆjng nhiên trá»Y thành nguá»n chính (Mainstream). Vì vậy trong ngôn tá»c « chính thá»c, ngÆºá»i Má»¹ luôn luôn xác Á'á»nh &ldquo;gá»c&rdquo; và &ldquo;ngá»n&rdquo;. NhÆº trÆºá»ng há»p ngÆºá»i Viá»t Á'á»nh cÆº á»Y Má»¹ sau 5 nÆfm, Á'á»§ Á'á»i kiá»n lÆºu trú Á'á»f trá»Y thành c Má»¹ thì sáº½ là &ldquo;NgÆºá»i Má»¹ gá»c Viá»t&rdquo; (Vietnamese American). Thái Á'á»™ vÆfn hóa cá»§a các nÆºá»c dang tay ra Á'ón ngÆºá»i nháºp cÆº dù là á»Y Má»¹, Úc, Canada, Tây, Tàu, Nháºt, Anh... bao giá»• cÁ»ng trá»ch thÆºá»ng và Á'áºŕy váº» thi ân.

Thá»- trÆºng dáº«n trÆºá»ng há»p tiêu biá»fu báºng cách nhìn láºj lá»ch sá»- &ldquo;Thái Á'á»™ vÆfn hóa&rdquo; cá»§a Má»¹ cháºng háºjng, sáº½ tháºŕy ngay Á'á»i Á'ó.

Á'á»i vá»i làn sóng ngÆºá»i da Á'en tá»c « Phi Châu nháºp cÆº Á'áºŕu tiên vào châu Má»¹ trong tháº¿ ká»- thá»c 16 vá»i thân pháºn ngÆºá»i nô lá»t thì thái Á'á»™ vÆfn hóa cá»§a ngÆºá»i Má»¹ da trá»ng Á'á»i vá»i há»• là &ldquo;Tuân giáo&rdquo; (Conformity). Dân nháºp cÆº pháº£i &ldquo;cáº£i vÆfn hóa&rdquo; nhÆº cáº£i Á'áºj. Liên tiáº¿p ná»ng tháº¿ ká»- sau, luá»ng sóng nháºp cÆº càng ngày càng Á'ông, màu sáºc vÆfn hóa càng muón há»ng ngàn tíá. Á'á»f phù há»i vá»i thá»±c trá»jng xã há»™i, thái Á'á»™ vÆfn hóa cá»§a ngÆºá»i Má»¹ báº£n xá»c Á'á»i qua má»™t khái niá»m &ldquo;lãng máºjng hÆjng&rdquo; báºng lý thuyáº¿t &ldquo;Melting Pot&rdquo;. NghÃ@a là há»• cho ráºng má»i Á'áºc tính và hình thái vÆfn hóa ná»i lai mang vào Má»¹ se bã» trá»™n láºj vá»i nhau cùng vá»i vÆfn hóa Má»¹ trong má»™t &ldquo;Ná»i súp de vÆfn hóa nóng cháº£y&rdquo;. Pháº£i cáº£n cáº£ trÆºm nÆfm sau ngÆºá»i ta má»i nháºn ra ráºng, cái ná»i Melting Pot Á'ó Á'áºt hoài trên lò bát quái cá»§a vÆfn hoá mà không bao giá»• chá»u sôi lên Á'á»f nóng cháº£y. Thá»±c táº¿ chá»% có má»™t ná»n &ldquo;Á'a vÆfn hóa&rdquo; (Cultural pluralism) váº«n tá»n táºj và trÆjng cùng tuáº¿ nguyá»t. Do Á'ó, ngÆºá»i ta pháº£i &ldquo;xuá»ng cáºŕp&rdquo; cho giáº£ thuyáº¿t sáp nháºp vÆfn hóa báºng cách dùng hình áº£nh cá»§a bá»c cáº£ kháº£m (Mosaic) hay là dÃ@a xà lách (Salad bowl) Á'á»f hình tÆºá»ng và

má»™t ná»n vẢfn hóa Ầ'a chá»Şng cá»Şa xă há»™i Hoa Ká»³ hiá»†n nay.

Dùng vẢfn hóa Má»¹ nhÆ° là má»™t trÆ°á»•ng há»Şp nghiêp cá»©u Ầ'á»f minh há»•a má»™t bá»©c tranh vẢfn hóa rá»†t c khá»£ nẢfnng điá»...n ra sau ná»Şy khá»p toàn cá»Şu mà Viá»†t Nam có thá»f là má»™t thành tá»' trong Ầ'ó.

#### 4. Thay lá»•i ká»£t luá»-n

Trong lãnh vá»±c tâm lý, xă há»™i và vẢfn hóa..., có phá»£i chẢfnng vì xuá»†t phát tá»« mô thá»©c tá»• chá»©c Ầ'á»•i sá»'ng trên cẢfn bá»£n Ầ'Æjng vá»' làng xă và Ầ'á»i gia Ầ'inh nên ngÆ°á»•i Viá»†t có khuynh hÆ°á»'ng coi viá»†c bá»£o tá»'n rá»†t gá»Şn vá»'i bá»£o thá»Ş. Sá»± bình phá»©m cẢfn cá»© trên hiá»†n tÆ°á»Şng hÆjng là phân tích rá»'t ráo và nghiêp túc bá»£n chá»†t khá phá»• biá»£n. Vì vá»-y, khi có hiá»†n tÆ°á»Şng há»™i ná»-p quá nhanh hay trì trá»† trÆ°á»»c má»™t trào lÆ°u vẢfn hoá má»'i, thÆ°á»•ng bá»' chē trách má»™t cách Ầ'á»Şy cá»£m tính và chá»Ş quan bá»±ng ná»'ng lá»•i phê phán, Ầ'á»i khái nhÆ° &ldquo;Lai cẢfnng, má»†t gá»'c&rdquo; hay &ldquo;Chá»-m tiá»£n, lá»£c há»-u&rdquo;! Hiá»†n trá»jng ná»Şy tá»± nó Ầ'ă nói lên Ầ'Æ°á»£c rá»±ng ngÆ°á»•i Viá»†t tá»± hào vá»'i vẢfn hóa truyá»•n thá»'ng cá»Şa mình và ít sá»m sàng Ầ'á»f thay Ầ'á»•i hay há»™i ná»-p vẢfn hóa theo trào lÆ°u má»'i. Thái Ầ'á»™ khép kín vẢfn hóa trong khá»© có tác dá»¶ng vá»'«a tiêu cá»±c vá»'«a tích cá»±c. Tiêu cá»±c vì rá»†t dá»... dá»«n Ầ'á»£n thái Ầ'á»™ tá»± cô lá»-p vẢfn hóa. Tích cá»±c là có thá»f Ầ'Æ°Æjng Ầ'á»Şu Ầ'á»f tá»'n tá»j trÆ°á»»c sá»± chinh phá»¶c vẢ» bảo cá»Şa các lá»±c &ldquo;Phát xít vẢfn hoá&rdquo; hay &ldquo;Sô Vành má»«u quá»c vẢfn hóa&rdquo; nhÆ° sá»± Ầ'ô há»™ và âm mÆ° lá»† vẢfn hóa cá»Şa Tàu lá»«n Tây trong lá»'ch sá»- Viá»†t Nam thá»•i xa xÆ°a và cá»-n Ầ'á»i.

Tuy nhiên, thá»±c tiá»...n và kinh nghiá»†m cá»Şa khá»'i ngÆ°á»•i Viá»†t á»Ỗ nÆ°á»»c ngoài trong gá»Şn 30 nĂfm qua Ầ'ă chá»©ng minh rá»±ng, thái Ầ'á»™ &ldquo;Ta không mê cá»Şa ngÆ°á»•i, ta không chē cá»Şa ta&rdquo; là con Ầ'Æ°á»•ng trung Ầ'á»j thích há»Şp ná»†t trong má»™t hoàn cá»£nh vẢfn hoá má»'i. Má»™t thái Ầ'á»™ tẢ»nh táo Ầ'á»f tiá»£p thu và há»c há»•i ná»'ng cái hay, cái Ầ'á»p cá»Şa vẢfn hóa ngÆ°á»•i và phát huy ná»'ng cái tá»'t, cái khéo cá»Şa vẢfn hóa ta Ầ'ă mang lá»j ná»'ng ká»£t quá»£ tích cá»±c ná»†t cho cá nhân, gia Ầ'inh và xă há»™i.

VẢfn hóa cẢ»ng nhÆ° ná»'ng dòng sông cá»© luân lÆ°u chá»£y mãi tá»« nguá»'n Ầ'á»£n biá»fn. Trong Ầ'á»j dÆ°Æjng vẢ cá»Şa nhân loá»j, có sá»± Ầ'óng góp cá»Şa ná»'ng dòng sông vẢfn hóa Há»'ng Hà, Cá»-u Long, Há»±ng Hà, DÆ°Æjng Tá» Nile, Seine, Mississippi... và bao nhiêu suá»'i nguá»'n thá»Şm lá»ng khác. Con ngÆ°á»•i tá»± hào vì có vẢfn hóa và vẢfn hóa cẢ»ng phá»£i tá»± hào vì nó là sá»£n phá»©m cá»Şa con ngÆ°á»•i. Không ai có thá»f chá»'i bá»• sá»± hiá»†n há»'u cá»Şa vẢfn hóa vì ngay cá»£ sá»± chá»'i bá»• cẢ»ng là má»™t cách biá»fu hiá»†n thái Ầ'á»™ trong Ầ'á»•i sá»'ng và chính Ầ'á»•i sá»'ng Ầ'ó cẢ»ng vô hình chung là má»™t thành phá»Şn vẢfn hóa.

[www.trankiemdoan.net](http://www.trankiemdoan.net)

Nguá»'n: [vannghesongcuulong.org](http://vannghesongcuulong.org)